MADAME LE BOURSIER DU COUDRAY EN HARE INVLOED OP HET VROEDKUNDIG ONDERWIJS IN DE VLAAMSCHE GEWESTEN

DOOR

Dr. P. BOEYNAEMS (Antwerpen)

UIT NUMMER 48 - 1939 VAN HET
VLAAMSCH GENEESKUNDIG TIJDSCHRIFT

MADAME LE BOURSIER DU COUDRAY EN HARE INVLOED OP HET VROEDKUNDIG ONDERWIJS IN DE VLAAMSCHE GEWESTEN

door Dr. P. BOEYNAEMS (Antwerpen).

Madame Le Boursier du Coudray, eene beroemde Parijsche vroedvrouw uit het midden der 18de eeuw, had gedurende zestien jaren haar vak met bijval in de fransche hoofdstad uitgeoefend, alvorens ze op het platteland begon rond te reizen om er onderwijs in de vroedkunde te geven en bekwame vroedvrouwen te vormen.

Mede daartoe liet zij een boek verschijnen « Abrégé de l'Art des Accouchements » Paris 1759. LII + 189 pag., waarvan een tweede uitgaaf, ditmaal versierd met gekleurde koperplaten, in 1777 ook te Parijs het licht zag (XVI + 208 blz.). Hierin vinden wij tegenover het titelblad geplaatst haar portret, dat we hierbij afdrukken.

Men vertelt van haar dat zij niet minder dan 4000 vroedvrouwen zou gevormd hebben. Haren iever werd dan ook rijkelijk door den Fransche Koning Lodewijk XV met een jaarlijksche rente van 8000 pond beloond.

Doch eene grootere verdienste van Madame Le Boursier du Coudray, en waarvoor zij op de erkentelijkheid van het nageslacht recht heeft is dat ze de groote propagandiste geweest is van het gebruik van het fantoom bij het vroedkundig onderwijs. Toen ze bemerkte dat hare theoretische lessen niet altijd door hare minder ontwikkelde leerlingen begrepen werden, voorzag zij hierin door haar onderwijs levendiger en meer vatbaar te maken met het ge-

bruik van een fantoom of kunstmatig vrouwelijk bekken, waarbij ze aan hare leerlingen alle kraamverrichtingen op tastbare wijze kon laten zien. Ziehier hoe zij in haar « **Abrégé de l'Art des Accouchements** » het fantoom beschrijft dat zij hiervoor vervaardigde (p. VII) :

« Je pris le parti de leur rendre mes leçons palpables, en les faisant
» manœuvrer devant moi sur une machine que je construisis à cet effet, et qui
» représentoit le bassin d'une femme, la matrice, son orifice, ses ligamens, le

» conduit appelé vagin, la vessie, et l'intestin rectum. J'y joignis un modèle
» d'enfant de grandeur naturelle, dont je rendis les jointures assez flexibles
» pour pouvoir le mettre dans des positions différentes, un arrière-faix, avec
» les membranes, et la démonstration des eaux qu'elles renferment, le cordon
» umbilical, composé de ses deux artères, et de la veine, laissant une moitié

» flétrie, et l'autre gonflée, pour imiter en quelque sorte le cordon d'un enfant
» mort, et celui d'un enfant vivant, auquel on sent les battements des vais-
» seaux qui le composent. J'ajoutai le modèle de la tête d'un enfant séparée
» du tronc, dont les os du crâne passoient les uns sur les autres: je crus qu'avec
» une démonstration aussi sensible, si ne je pouvois pas rendre ces femmes
» fort habiles, je leur ferois du moins sentir la nécessité de demander du
» secours assez tôt pour sauver la mère de l'enfant...... »

Zeker is het dat Madame Le Boursier niet de éérste geweest is die het fantoom bij het onderwijs in de verloskunde heeft gebruikt, (1) maar het lijkt toch niet waarschijnlijk dat zij kennis heeft gehad van de modellen door Zweedsche en Duitsche voorgangers gemaakt.

In ieder geval in een brief vooraan in haar handboek geplaatst, beroept ze zich op een «machine que j'ai inventée pour la facilité de l'art que je traite» en zegt ze « j'ai perfectionné une invention que la pitié m'avait fait imaginer ».

Hieruit blijkt duidelijk dat we het vervaardigen van fantomen als een persoonlijk oorspronkelijk werk van haar mogen beschouwen.

Haar fantoom kreeg de goedkeuring mede van de Fransche Academie de chirurgie die bij monde van Verdier en Levret er een gunstig rapport over uitbracht.

Op hare talrijke rondreizen deed de Fransche vroedvrouw meer dan eens onze Vlaamsche gewesten aan, waarbij ze ten onzent dan de grondslagen legde van een vernieuwd verloskundig onderwijs, doordat de geneesheeren die toen dezen tak der ars medica onderwezen, hare lessen gingen volgen en hare methoden van onderricht overnamen.

In de jaren 70 der XVIII[de] eeuw, kwam « de vermaerde vroederesse Le Boursier du Coudray » daartoe op verzoek van het magistraat der stad uitgenoodigd, te Ieperen aan om er eenen « publiquen cours » of lessen in de vroedkunde te geven.

Opdat dit initiatief der stad met het noodige succes zou bekroond worden had het magistraat er niet enkel voor gezorgd « een-ieder vrijen ende kosteloozen Toegang tot de Lessen te verleenen », maar besloot het « Eer-loonen ende Silvere Schenkpenningen uyt te setten voor de géne, die zich best souden gekwéten hebben », ja het ging er toe over vergoedingen uit te betalen voor den tijd die men aan het volgen der lessen zou besteed hebben: « aen elk dat baetig tijd-verlies met Dag-gelden in te staen » heette het.

Bij het onderricht werd Madame Le Boursier du Coudray bijgestaan door haren neef Heer J. Coutenceau die tevens haren « eersten Konstvertoonder was, of zooals we ten huidigen dage zouden zeggen, haren eersten assistent.

De lessen werden in het Fransch gegeven en ten gerieve der luisteraars die de fransche taal niet machtig waren ter plaatse vertaald door « F. V. Van Daele, vrijmeester in de Genees-Konst ». (2)

---

(1) Talrijke bizonderheden over de eerste fantomen vindt men in Dr. E. C. Daniels. Bijdragen tot de geschiedenis der Verloskunde. Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde 1914, I, blz. 1667; 1915, I, blz. 1006; 1916, I, blz. 1365.

(2) Franciscus Donatius Van Daele, geboortig van Ieperen in 1737, oefende de geneeskunde uit in zijn moederstad en overleed er in den gezegenden ouderdom van 81 jaar. Naast de geneeskunde beoefende hij ook de letterkunde (De Meyer. Suite aux analectes médicaux. Bruges, p. 244.)

Het bestuur der stad Ieperen verzocht verder F. D. Van Daele deze lessen in druk te laten verschijnen, hetwelk hij ook deed. Het boek verscheen met volgende titel :

Onderwijs
voor
De Leerlingen
In de Vroed - Kunde ofte Konst der
Kinder - Bedden,
Bij Vraegen ende Antwoorden getrokken uyt
de Lessen der Vermaerde Vroed-vrauw Du
COUDRAY, door E. D. VAN DAELE,
Vrijmeester in de Genées-konst, verciert met
kopere Printen, en d'Uytlegging van iedere
Verbeeldinge,
Met een Bijvoegsel aangaende de Geestelijke
Sorge, die de Vroe-vrauwen moeten draegen,
zoo voor de swangere ende baerende Vrauwen,
als voor hunne Vrucht.

Tot Yper, bij J. F. Moerman.

Met goedkeuringe ende Privilègie Exclusif.
VIII + 244 + 18 blz. met. fig.

De bovenvermelde gegevens omtrent het verblijf van Madame Le Boursier du Coudray te Ieperen hebben wij geput uit de opdragt die Van Daele voor zijn boek heeft geschreven.

Het boek is niet eene vertaling van Madame Le Boursier du Coudray's Abrégé de l'art des Accouchemens zooals men verkeerelijk zou kunnen besluiten uit de Meyer's uitlating in zijn Analectes médicaux. (3)

Van Daele noteert de lessen van de Fransche vroedvrouw en geeft ze uit in vorm van vragen en antwoorden, vorm die hij waarschijnlijk de meest didactische achtte voor de leerlingen vroedvrouwen. De titelpagina vermeldt geen datum van uitgave maar het privilège en de goedkeuring zijn van 1775. Vermoedelijk is het « bijvoegsel aengaende de geestelijke Sorge » van Van Daele zelf. De « kopere printen » die het boek illustreeren zijn echter overgenomen uit en gedrukt met de platen die eenige jaren te voren gediend hadden voor J. B. Jacobs' Kort onderwijs aengaende de Vroedkunde. (4)

Met het onderwijs op fantomen liep Van Daele hoog op, niettegenstaande men het niet overal even gunstig wilde aanvaarden. Ziehier hoe hij er zich in tamelijk zwaar proza over uitlaat in zijn boek :

---

(3) De Meyer, Analectes médicaux ou recueil des faits qui ont rapport à l'art de guérir et qui se sont passés dans le ressort de la ville et du franc de Bruges. Bruges 1851, p. 308. Sprekend over de werken van F. D. Van Daele zegt schrijver : ......plus, une traduction des leçons de la célèbre Sage Femme Le Boursier du Coudray.

(4) J. B. Jacobs : Kort Bondig onderwijs aengaende de vroedkunde, ten voordeele van de Vroedvrouwen ten platten lande......, op gestelt door M. Raulin...... uyt het Fransch vertaelt...... Tot Gendt J. Begyn. 1171, VIII + 168 blz.

« Het waer nochtans te wenschen, niet tegenstaende al het gene de bottig-
» heid van 't Volk, ofte de afjongstigheyd van baetsuchtige Vroedmeesters
» en Vroed-vrouwen seggen mag, dat al wie sich met het Vroedschap be-
» moeyt, de naebootsingen der nature op gedaenten gesien hadde : want de
» schoonste Verbeeldsels der Weireld onbewegelijk sijnde nooyt soo naer
» gelijkende Vertooningen aen den geest doen, ende op véel naer het begrijp
» soo wel niet verlichten, als het gene op de Vrouwelijke naegedaente met de
» naegemaekte Kinderkes getoont word : aangesien men daer niet alleen een
» enkel uytsicht der Beelden, gelijk op eene Print ; maer, dat het voor-
» naemste is, de bewegingen der Béelden, ende van van ieder Lidmaet der
» selve wéet af te maelen ».

Volgens Van Daele zouden ook de overheden van Kortrijk naar het voorbeeld van Ieperen, de Fransche vroedvrouw verzocht hebben haar onderwijs ten beste te komen geven in hunne stad.

In 1777 vinden wij haar weer op tournée in Frankrijk waar ze uitgenoodigd was door de generaliteit van Tours. (5)

In Juni 1778 verschijnt zij terug in de Vlaamsche gewesten namelijk te Nieuwpoort, alwaar zij gedurende twee maanden en wel op iedere Maandag en Dinsdag voor- en namiddag « eene publiquen ende gratuiten cours van accouchementen soo bij mondelinge lessen ende instructien als bij werckinge op de machinen met de phantomen zal geven ». Dit is tenminste wat wij vernemen uit eene « publique advertentie » die in dat jaar door de stad Brugge uitgevaardigd werd en waarbij de belangstellende inwoners aangezet worden dezen cursus te gaan volgen « wenschende dat vele van hunne mananten van soo vruchtbare ende voordeelige occasie zouden profiteren ». (6)

In zijne Vroedkundige oeffenschool die J. B. Jacobs in 1784 uitgaf (7) vinden wij opnieuw vermelding van Madame Le Boursier du Coudray ten onzent.

Jacobs gaf in die dagen te Gent lessen over vroedkunde. Hij was een man die veel belangstelling had voor de verloskunde, en open oog en oor had voor wat er op dit gebied der geneeskunde aan vooruitgang verwezenlijkt werd.

Zijn gastvrije deur stond open voor buitenlandsche vakgenoten die Gent aandeden. (8) Onze beroemde Fransche vroedvrouw bij haar bezoek aan Gent, waar ze haar onderricht ook kwam geven, ging bij Jacobs aankloppen en nam haren intrek in zijn huis. Met haar bracht ze haar alaam van fantomen mede. Jacobs in de Inleiding tot de Vroedkundige Ooeffenschool (p. 21) verhaalt hoe hij samen met Madame Le Boursier de avonden doorbracht met wetenschappelijke conversaties « zelfs tot diep in de nagt », hoe zij hare kennissen mededeelde « niet afgunstig zijnde... hare diepste geheimen te ontdekken », en hoe hij, vol belangstelling voor deze wijze van onderrichten « haer

(5) Delannoy : Les Sages Femmes dans le Maine à la fin de l'ancien régime, in Ier congrès de l'Histoire de l'art de guérir. Liber memorialis. Anvers 1921.

(6) De Meyer. Analectes médicaux. P. 254-255.

(7) Jacobs. Vroedkundige oeffenschool. Gend, J. F. Vander Schueren. 1784. 432 blz. met fig.

(8) Zoo ontving hij Boer, professor van Verloskunde aan de Weensche universiteit. Dr. Heinrich Fasbender in zijn Geschichte der Geburtshülfe. Jena 1906 zegt p. 268 : diese reise welche er am 11 Nov. 1785 antrat, führte Boër zunächst über Gent, wo ihm Jacobs die Palfijnsche Zange Vorlegte......

spoor in alles volgde ». Ook hij was weldra enthousiaste voorstander van deze manier van onderwijzen met fantomen. « Inderdaad » schrijft hij « wanneer ik
» deze van haer gemaekte vrouwenbeeldnissen 't mijnen Huize hadde, heb ik
» meer en meer opgemerkt, dat zij tot het leeren der Vroedkunde allernoot-
» zaeklijst waren ; want om de zelve naer eene neerstige Bespiegeling te ver-
» rigten, moet men een goed Handgedaet hebben; dees en bekomt men niet,
» ten zij door eene standvastige oeffening ; de oeffening nogtans ontbreekt,
» ten zij men deze Vrouwenbeeldnissen heeft, of ten waer men die wilde
» bekomen ten koste van moeder en kind. In de boeken ziet men even wat
» kan en 't gene ons nog ontbreekt, maer door het werken bekomt men eene
» ligte en gemakkelijke Handelwijs, de gene, volgens gijlieden reeds gezien
» hebt eene Vroedvrouw niet ontbeeren kan ».

De Belgische geschiedschrijver der geneeskunde C. Broeckx zegt in zijne werken dat J. B. Jacobs de eerste geweest is die het gebruik van het fantoom in ons land heeft ingevoerd. ([9])

In werkelijkheid komt die eer dus toe aan Madame Le Boursier du Coudray. Zelfs vóór Jacobs, hebben we gezien, was F. D. Van Daele reeds een vurige propagandist van de nieuwe leermethode.

Ook in de Grondbeginselen der Vroed-Konst... vertaelt door P. Bradechael en uitgegeven te Brugge (1778) ([10]) en dat dus verscheen vóór het boek van Jacobs, leest men reeds (p. VIII) : « Door de hulpe der Phantôme,
» zullen sij » (d.i. de leerlingen) « de verscheyde handwerken verrigten, die
» de lastige oft tegennatuurlijke kinderbedden tot hun eynde geleyden ».

J. B. Jacobs kan dus bezwaarlijk den voorrang in dezen gegeven worden.

Zeer zeker heeft hij nochtans het gebruik der fantomen helpen vulgariseeren. ([11])

Dat ten slotte het onderwijs met fantomen bizonder op prijs zal gesteld geweest zijn in die tijden moeten we besluiten uit eene advertentie die in 1784 verscheen in het « Wekelijks Bericht voor de Stad en de provincie van Mechelen » en waarbij G. Steenhof, Mr. Chir. acc. laat weten dat hij lessen over vroedkunde geeft « op mechanisch vrouwbeeld » ([12]).

---

(9) C. Broeckx. Essai sur l'Histoire de la médecine Belge avant XIXe siècle. Gand, 1837, p. 196 en C. Broeckx, Prodrame de l'Histoire de la faculté de médec , de l'ancienne Université de Louvain depuis son origine jusqu'à sa suppression. Anvers, 1865, p. 128.

(10) Grondbeginselen der Vroedkonst verdeeld in veertig lessen. Opgestelt tot onderwijzinge der Leerlingen door bevel der Staeten van het Land en graefschap van Henegouw, van het Fransch in het Vlaamsch vertaelt door Philippe Bradechal, J. Van Praet, Brugge (1778). Volgens Broeckx is dit de vertaling van een werk van N. E. J. Eloy en dat te Mons verscheen in 1773.

(11) Fasbender. Geschichte der Geburtshülfe, p. 358 zegt : Jacobs war ein der Ersten, die geburtshülf operationen am Phantom üben liessen.

(12) Dr. Van Schevensteen. Répertoire des annonces médicales dans les journaux politiques dans les provinces belges aux XVIIe et XVIIIe siècles, in Yperman 1924, p. 187. Over G. Steenhof vonden wij geen inlichtingen, ook niet in G. Van Doorslaer : Aperçu historique sur la médecine et les médecins avant le XIXe siècle. Malines, 1900.

DRUKK.
A. VANDEWEGHE
41, KORTRIJKSCHESTRAAT,
GENT